

Foto: Shutterstock

De korte keten in de catering - handelingsperspectieven om verborgen kosten te verkleinen

Door Jonna Snoek, Elsje Oosterkamp en Victor Immink

Juni 2025

Inleiding

Op het werk, op school, in het ziekenhuis of in openbare voorzieningen wordt het eten vaak verzorgd door cateraars. Veel cateraars willen verduurzamen of worden daartoe gedwongen door aanbestedende partijen die verduurzaming in de catering willen stimuleren. In deze studie hebben we gezocht naar handelingsperspectieven voor de cateraars, waarbij we de focus leggen op de opties van korte ketens en het eten van seizoensproducten. We onderzoeken of korte ketens en het eten van seizoensproducten leidt tot minder negatieve duurzaamheidseffecten en koppelen daar handelingsperspectieven aan. Dat doen we aan de hand van de methode True Cost Accounting (TCA)(Snoek et al., 2024). Deze methode geeft inzicht in de verborgen sociale en milieueffecten van producten. TCA maakt het mogelijk producten op deze effecten met elkaar te vergelijken. In onze studie hebben we twee casussen geanalyseerd. Op basis van de inzichten die we daarbij hebben opgedaan met TCA, formuleren we handelingsperspectieven voor cateraars en aanbesteders.

Twee casussen

In de eerste casus hebben we diverse soorten salades met elkaar vergeleken die verschillen in herkomst van de ingrediënten en in het type toeleveringsketen. We onderscheiden twee soorten toeleveringsketens: de bestaande (langere) keten (ook 'gangbare keten' genoemd) en een fictieve korte keten. De vergelijkingen zijn gedaan in vier seizoenen. Een van de salades is een 'reguliere' salade. Dat is een salade op basis van groenten die altijd in het saladebuffet van de cateraar worden aangeboden. Voor twee seizoenen hebben we ook een vergelijking gemaakt met een salade met ingevlogen groenten. Zo hebben we in totaal 17 salades met elkaar vergeleken (tabel 1). De ketens lopen van de teelt tot aan de cateringlocatie.

Tabel 1 *Overzicht van de onderzochte salades*

Type toeleveringsketen	Seizoen Februari	April	Juli	September
Gangbaar	- Reguliere salade	- Reguliere salade	- Reguliere salade	- Reguliere salade
Gangbaar	- Wittekoolsalade - Knolselderijsalade	- Aspergesalade	- Bloemkoolsalade - Courgette- & komkommersalade	- Sperziebonensalade
Korte keten	- Wittekoolsalade	- Aspergesalade	- Bloemkoolsalade	- Sperziebonensalade
Gangbaar	- Salade met ingevlogen sperziebonen uit Kenia		- Salade met ingevlogen asperges uit Peru	

Casus 2 gaat over een korteketeninitiatief in Limburg, waarin een groente- en fruitteler en de cateraar samenwerken om regeneratieve landbouw te ontwikkelen. Alle oogst wordt per kg afgerekend op basis van een redelijke marge die de teler en de cateraar samen zijn overeengekomen. De oogst gaat naar een van de locaties van de cateraar. Er is een afzetovereenkomst voor vijf jaar.

Definities

Wat is een **korte keten**? Er zijn verschillende definities, maar hier sluiten we aan bij de definitie zoals de EU die heeft geformuleerd en zoals verwoord in Splinter et al. (2024):

‘Een korte keten is een toeleveringsketen met een beperkt aantal tussenschakels die zich inzetten voor samenwerking, lokale economische ontwikkeling en nauwe geografische en sociale betrekkingen tussen voedselproducenten, verwerkers en consumenten.’

In deze factsheet is de korte keten fictief. De bestaande keten (of ‘gangbare keten’) is er al. Die is langer.

TCA: hiermee verwijzen we naar de True Cost Accounting-methode die is ontwikkeld binnen de publiek private samenwerking (PPS) Echte en Eerlijke Prijs en het EU-project FOODCoST. We gebruiken de modules die in deze PPS zijn ontwikkeld om de verborgen kosten van de verschillende salades en toeleveringsketens te bepalen. Daarbij kijken we naar de

- natuurlijke voorraad
- sociale voorraad
- humane voorraad
- financiële voorraad

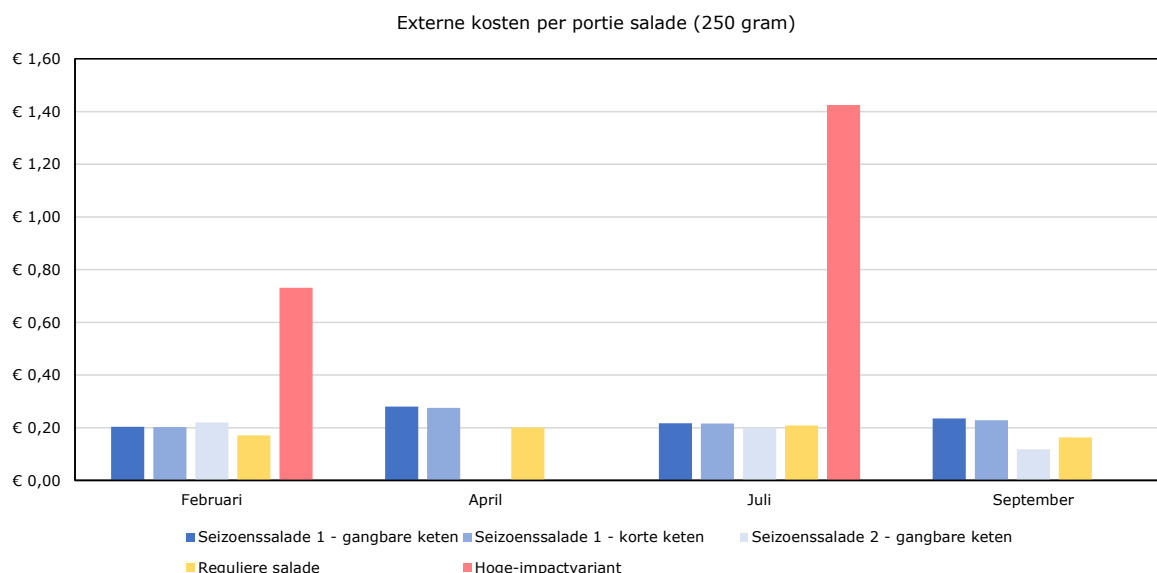
In plaats van **voorraad** wordt ook wel de term ‘kapitaal’ gebruikt. De modules bestaan uit een impactmeting en een waarderingsmethode. Milieueffecten worden bepaald met een levenscyclusanalyse (LCA), een methode die de milieueffecten van een product beoordeelt gedurende de hele levensduur. De sociale effecten worden gebaseerd op de richtlijnen voor Social Lifecycle Assessment (S-LCA) van het milieuprogramma van de Verenigde Naties (UNEP) (UNEP, 2020). De gevolgen voor de aan het voedingspatroon gerelateerde humane gezondheid vallen onder de humane voorraad. De financiële voorraad hangt samen met de bestaande prijzen en winsten. De waarderingsstap heet ook wel monetariseren. In deze stap krijgen de effecten een prijskaartje. De gebruikte TCA-methode is nog in ontwikkeling: er ontbreekt nog een aantal modules, bijvoorbeeld voor biodiversiteit en voor verschillende sociale kosten.

Wat zijn **verborgen kosten**? In het FOODCoST-project wordt deze definitie gehanteerd: ‘Wanneer de actie van een partij de andere partij benadeelt of bevoordeelt zonder dat de eerste partij ervoor betaalt of er een vergoeding voor krijgt, zijn er verborgen kosten of baten.’ Verborgene kosten heten ook wel maatschappelijke kosten of externe kosten.

Casus 1: TCA van seizoenssalades in een fictieve korte keten

Voor de berekening van de verborgen kosten van de salades gaan we in deze casus uit van gelijkblijvende teeltmethoden en nemen we het afstandsaspect en de transportefficiëntie van de korte keten mee. Splinter et al. (2024) noemen daarnaast nog andere mogelijke milieueffecten van de korte keten: minder voedselverspilling en minder verpakking. Deze punten hebben we voor de salades als gelijk verondersteld. Omdat we de keten bekijken tot aan de cateringlocatie, hebben we de impact van de consumptie van de salades op de gezondheid van de consument buiten beschouwing gelaten. In de S-LCA wordt vooraf onderzocht welke van de 42 'sociale-impactcategorieën' die in de UNEP-richtlijnen (UNEP, 2020) worden genoemd van toepassing zijn. Voor het hoofdingrediënt van de salades, de groenten, zijn er vooral effecten te verwachten in de groenteteelt, waar relatief veel tijdelijke arbeiders werken. Arbeiders kunnen problemen ondervinden die zijn te omschrijven met de impactcategorieën 'social security of workers', maar ook 'fair salary', 'working hours' of 'forced labour' en 'health and safety'.

Bevinding casus 1: de verborgen milieukosten van de korte keten zijn vrijwel gelijk aan die van de gangbare toelevering. Verder zijn er verborgen sociale kosten in de groenteteelt, waar veel arbeidsmigranten werken.

Figuur 1 Verborgen kosten op natuurlijke voorraden, in euro per portie salade van 250 gr.

Toelichting:

- Voor wat betreft de verborgen milieukosten van seizoenssalades is er weinig verschil tussen toelevering via de gangbare of via de korte keten (figuur 1). Bij toelevering via de korte keten wordt weliswaar op transportkilometers bespaard, maar het transport zelf is minder efficiënt. Dit bevestigt de bevindingen van Splinter et al. (2024).
- De verborgen milieukosten van seizoenssalades zijn soms iets hoger en soms iets lager dan die van een reguliere salade.
- Van zowel de reguliere salades als de seizoenssalades zijn de verborgen milieukosten laag in vergelijking met de salades met ingevlogen groenten, omdat de cateraar uit de casus ook in de reguliere salades groenten verwerkt met een lage milieu-impact.
- Zowel bij de reguliere salade met veel glasgroenten (tomaten, komkommer, paprika) als bij seizoenssalades met vollegrondsgroenten die handmatig geoogst worden (asperges, witte kool en bloemkool) is er sprake van tijdelijk werk. De verborgen sociale kosten zitten met name in de slechte werkcondities van arbeidsmigranten, onder meer doordat zij te veel werkuren hebben, geen eerlijk loon ontvangen en weinig sociale zekerheid hebben. De Nederlandse Arbeidsinspectie rapporteert over deze onregelmatigheden in de Nederlandse teelt, maar er zijn geen of te weinig specifieke gegevens beschikbaar om deze sociale gevolgen te kwantificeren en daarna te moneteriseren.

Casus 2: TCA van een bestaande korte keten voor regeneratieve landbouw

De benadering in deze casus is meer kwalitatief van aard en we onderzoeken hier de verborgen kosten en baten van de korte keten. Splinter et al. (2024) hebben de sociaal-economische effecten van de korte keten in kaart gebracht. De korte keten in die studie is geënt op directe verkoop aan consumenten, dus er is geen cateringsituatie. De eerste stap is daarom om te bekijken of de effecten die Splinter et al. benoemen ook van toepassing zijn op de korte keten in de catering. Tabel 2 geeft in de eerste kolom de geconstateerde effecten uit Splinter et al. (2024) weer en de tweede kolom laat zien of die effecten zich ook voordoen in de cateringsituatie. In de derde kolom staat de conclusie, namelijk of er in deze casus s verborgen kosten of baten zijn.

Bevinding casus 2: er zijn externe sociale baten die voortkomen uit de op vertrouwen gebaseerde samenwerking, maar die zijn lastig te kwantificeren.

Er zijn een aantal verschillen tussen de sociaal-economische effecten van de korte keten in de catering en die van de korte keten met directe verkoop die in Splinter et al. (2024) centraal staat, zoals uit tabel 2 blijkt.

Tabel 2 Sociaal-economische effecten en verborgen kosten of baten van de korte keten in de catering

Korteketeneffecten in Splinter et al. (2024)	Zijn deze effecten ook te zien in de korte keten in de catering?	Zijn er verborgen kosten of baten in de casus? Welke voorraad betreft het?
1. Eerlijke prijzen voor de boeren	Eventueel, dit hangt af van ketenafspraken.	Er zijn geen verborgen kosten (meer): telers ervaren dat lasten en lusten eerlijker verdeeld worden tussen hen en de afnemer in vergelijking met eerdere ervaringen met andere afnemers. Risico's van misoogst zijn beter afgedekt en er is een goede afzetovereenkomst. Dat maakt dat er ruimte is voor investeringen. Het effect heeft betrekking op de financiële voorraad, maar de TCA-methode heeft (nog) geen module voor eerlijke prijs. ¹
2. Meer en betere toegang tot de markten voor kleinere boeren	Eventueel.	Er zijn geen verborgen kosten of baten. De betere toegang vraagt investeringen en aanpassingen van de cateraar en de producent, die door beide partijen terugverdiend moeten worden.
3. Bijdrage aan de lokale economie	Niet of nauwelijks als de consumptie in de catering niet vlak bij de plaats van productie plaatsvindt. Het is een verschuiving van het economische effect.	Er zijn geen verborgen kosten of baten. In de casus vindt de consumptie uit de korte keten niet lokaal plaats (maar op het provinciehuis in Maastricht).
4. Hogere winsten en hogere marges voor de boeren	Eventueel, hangt af van ketenafspraken.	Er zijn geen verborgen kosten. De marges (en prijs) in de casus zijn zo bepaald dat de teler een redelijk inkomen heeft op basis van zijn geleverde productievolume. Hier zou de TCA-module 'Living Income' op zijn plaats zijn.
5. Grotere autonomie en betere onderhandelingspositie	Eventueel, hangt af van ketenafspraken.	Er zijn sociale baten. Er is een goede verstandhouding, dus een baat op de humane voorraad. De onderhandelingspositie heeft geleid tot een betere of eerlijker ervaren prijs (punt 1) en inkomen (punt 4). Er is geen module in TCA.
6. Meer consumenten-bewustzijn en kennis over voedsel	Hangt van de cateraar af of en hoe die informatie aan de consumenten verstrekt.	De cateraar besteedt aandacht aan deze korte keten op de cateringlocatie. Er is niet onderzocht of er bij de consumenten meer bewustzijn is over lokale productie of regeneratieve landbouw. Er is een module over gezondheid (humane voorraad), maar niet over de hier bedoelde effecten.
7. Meer gendergelijkheid en sociale inclusie	Eventueel.	Dit speelt niet of wordt niet zo ervaren.

¹ Splinter et al. (2024) doen hier de suggestie om de TCA-module Living Income te gebruiken. Met die module wordt nagegaan of een inkomen toereikend is ten opzichte van een maatschappelijk minimum. Dit is dus meer een indicator voor de sociale-impactcategorie 'fair salary', die op de uitbetaling van arbeiders wordt toegepast. Bij een eerlijke prijs gaat het om iets anders, namelijk over de verhouding in betaling tussen twee marktpartijen en de vraag of die scheef ligt. Ook een ondernemer die een inkomen boven een maatschappelijk minimum heeft, kan te maken hebben met een oneerlijke prijs. Een oneerlijks prijs kan er wel toe bijdragen dat iemands inkomen onder het bestaansminimum komt te liggen.

Korteketeneffecten in Splinter et al. (2024)	Zijn deze effecten ook te zien in de korte keten in de catering?	Zijn er verborgen kosten of baten in de casus? Welke voorraad betreft het?
8. Versterking van de sociale cohesie en de gemeenschap	Minder effecten als de consumptie niet vlak bij de plaats van productie plaatsvindt.	Er zijn hier geen verborgen kosten of baten (zie ook punt 3).
9. Meer samenwerking en solidariteit in de voedselketen	Eventueel, hangt af van ketenafspraken.	Er is een verborgen sociale baat, want de samenwerking draagt bij aan meer sociale cohesie, die verder reikt dan de samenwerking tussen de twee partijen. Ook wordt door samenwerking een duurzame innovatie gerealiseerd en daar profiteert uiteindelijk de maatschappij van. Er bestaan (nog) geen TCA-modules voor.
10. Meer transparantie en onderling vertrouwen	Eventueel, hangt af van ketenafspraken.	Hier zijn er sociale baten: op basis van vertrouwen kon met een openboekcalculatie worden gewerkt waarop de afzetovereenkomst is gebaseerd. Er is geen TCA-module waarin dit wordt gevat. Ook staat dit effect niet los van punt 9 en 1.

Toelichting:

- Of het consumentenbewustzijn in de korte keten in de catering groter is, hangt af van de vraag of de consument op de cateringlocatie informatie krijgt over de voedselproducten uit de korte keten (tabel 2, tweede kolom).
- Er zal niet of nauwelijks ondersteuning zijn van de lokale economie wanneer de consumptie in de catering niet ook lokaal - dicht bij de teelt - plaatsvindt. Dat geldt ook voor het effect van de sociale cohesie in de lokale gemeenschap. De effecten hangen bovendien af van welke specifieke afspraken er tussen de partijen gemaakt zijn.
- Verschillende effecten (bijvoorbeeld 1, 4 en 5) zijn te veel met elkaar verstrengeld om ze afzonderlijk te kunnen beoordelen.
- In de casus (derde kolom) is er een nauwe, op onderling vertrouwen gebaseerde samenwerking tussen cateraar en teler. Die maakt dat beiden in de keten investeren, wat bijdraagt aan samenhang en verbinding in de maatschappij. Dit type voordeel wordt (nog) niet genoemd in de sociale-impactcategorieën van de UNEP-richtlijnen. Werken aan de ontwikkeling van regeneratieve landbouw in deze casus heeft ook een verborgen voordeel, want uiteindelijk profiteert men ook buiten de casus van de nieuwe kennis. Dit voordeel komt overeen met de sociale-impactcategorie 'technology development' in de UNEP-richtlijn. Er zijn geen TCA-modules om deze baten te kwantificeren en te moneteriseren

Conclusie

Hoe kunnen korte ketens bijdragen aan verduurzaming in de catering?

We hebben gezien dat de korte keten niet per definitie lagere milieukosten heeft en ook niet per se sociale of economische baten heeft.

- Om de milieukosten van de korte keten te verminderen, moet het transport (de laatste kilometers) efficiënter en/of klimaatvriendelijker geregeld worden. Efficiënter betekent dat gemeenten en opdrachtgevers bijvoorbeeld 'hubs' kunnen helpen ontwikkelen, waarin volumes van lokale producenten bij elkaar gebracht worden die interessant zijn voor de cateraars. De keten kan klimaatvriendelijker worden gemaakt door bijvoorbeeld gebruik te maken van elektrisch transport.
- De sociale baten van de korte keten hangen af van hoe ketenpartijen hun samenwerking vormgeven en hoe de opbrengsten, kosten en risico's verdeeld worden. Korte ketens bieden de mogelijkheid om te experimenteren, en daarbij dragen kleinere en grote partijen gezamenlijk de risico's. Juist het gezamenlijk dragen van risico's maakt dat kleinere producenten eerder geneigd zullen zijn risico's aan te gaan. Op het gebied van sociale baten is TCA nog in ontwikkeling. Het is dus niet altijd mogelijk deze effecten in euro's uit te drukken.
- In kantines of bedrijfsrestaurants kan maar beperkt gecommuniceerd worden over de voedselproductieketen. Opdrachtgevers (gemeenten, bedrijven of scholen) kunnen werknemers of leerlingen (en inwoners) zelf duidelijk maken waarom ze gekozen hebben voor (specifieke) korte

ketens om zo de bewustwording erover te vergroten. Een proeverij of een schapkaart op de cateringlocatie met informatie over de korte keten kan natuurlijk wel helpen.

- In de korte keten gaat het vaak om het opbouwen van (nieuwe) relaties. Juist daar zit een dilemma in de toelevering. Een gemeente die een andere cateraar opdracht wil geven, verliest mogelijk de relatie met de korte keten als de nieuwe cateraar een eigen netwerk van lokale producenten heeft opgezet. Maar als een lokaal ontwikkelde korte keten gaat leveren aan cateringlocaties, moet deze aansluiting zien te vinden bij de nieuwe cateraar. We adviseren dat de gemeente/opdrachtgever en de cateraar in de beginfase van de aanbesteding met elkaar in gesprek gaan over de vraag of en hoe duurzame lokale productie tijdens de looptijd van de contractfase én daarna geïntegreerd kan worden op een manier die voor alle partijen werkbaar en toekomstbestendig is.

Hoe kunnen salades verduurzaamd worden?

- De verborgen sociale kosten van groenten zijn gerelateerd aan arbeidsmigratie. Er zijn niet altijd data beschikbaar om deze kosten te berekenen. Om de sociale kosten van groenten te reduceren kunnen cateraars inkopen bij bedrijven die samenwerken met gecertificeerde uitzendbureaus. Vanaf 2025 is certificering van uitzendbureaus zowel in Nederland als daarbuiten verplicht.
- We zagen dat het gebruik van seizoensgebonden groenten niet per definitie minder verborgen milieukosten oplevert. Zo zijn de milieukosten van bepaalde seizoensgroenten, zoals asperges, relatief hoog, terwijl die van andere seizoensgroenten, zoals witte kool, erg laag zijn. Dit heeft te maken met de benodigde hoeveelheid land per kg groente, het watergebruik en de hoeveelheid benodigde meststoffen, die per groente verschillen.
- Beperk het gebruik van ingevlogen groenten vanwege de hoge verborgen milieukosten.
- Ten slotte hangt de milieu-impact van salades ook af van de overige ingrediënten. Cateraars kunnen bijvoorbeeld olijfolie door koolzaadolie vervangen en dierlijke producten door een plantaardige variant. Dierlijke producten kennen relatief hoge verborgen kosten.

Literatuur

Snoek, Jonna, Victor Immink, Elsje Oosterkamp, 2024. *Maatschappelijke effecten van voedsel uit de korte keten - Korteketensalades in de Metropoolregio Amsterdam*. Rapport 2024-112. Wageningen Economic Research, Wageningen.

Splinter, Gerben, Marieke Meeusen, Willy Baltussen, Bas Janssens, Stefan van Merrienboer, 2024. *Een handreiking voor het uitvoeren van een TCA voor korte voedselketens*. Rapport 2024-009. Wageningen Economic Research, Wageningen.

UNEP (2020). *Guidelines for Social Life Cycle Assessment of Products and Organizations 2020*.

Verantwoording

Deze publicatie en het onderliggende onderzoek zijn gefinancierd door het Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur via de Topsector Agri & Food in de PPS 'True Price: van inzicht naar actie' en in opdracht en met medewerking van Green Innovation Hub (namens de gemeente Almere en Flevo Campus), de gemeente Amsterdam, Amsterdam Metropolitan Solutions Institute, cateraar Vitam en Mertz Kleinfruit.

Meer informatie

Jonna Snoek
T +31 (0)317 480190
E Jonna.snoek@wur.nl
www.wur.nl/social-and-economic-research

2025-120